

CRÍTICA

Verdaguer exorcista: entre l'Església i la paret

GERARD HORTA

ASSAIG

Jacint Verdaguer (a cura de J. Bada, A.J. Soberans i J. Santanach), *Manuscrits verdaguerians de revelacions, exorcismes i visions*. BARCINO. Barcelona, 2003.

Dels quatre quaderns d'exorcismes escrits per Jacint Verdaguer del 1890 al 1892 un anà a parar a la Biblioteca de Catalunya el 1915, i tres més al bisbat de Vic el 1935 –el segon manuscrit, als anys seixanta, fou sostret per sempre més de l'Arxiu de Ripoll–. Però, com assenyalà el vicari general del bisbat de Vic durant la presentació del llibre, que ningú no pensi que l'Església volia amagar-nos res. La qüestió consisteix que, a més de les lloables tasques d'A.J. Soberans a l'hora d'establir-ne els textos i de J. Santanach per l'elaboració de l'apèndix codicològic, de J. Bada per l'estudi preliminar –un clar exemple dels enfocaments que continuen guiant la historiografia catòlica, ja al segle XXI– i de Barcino per la magnífica edició, per fi aquests manuscrits romanen a l'abast del conjunt de la ciutadania lectora.

Abans de cabussar-se en la lectura del Verdaguer exorcista val la pena considerar que tota manifestació corporal significa una manifestació social que pren sentit dins del seu propi context cultural. Llavors la recurrència als usos intensius del cos, incloses les tècniques de possessió, s'ha d'entendre com a generalitzada en els humans. Dins d'aquest camp, el recurs al trànsit implica l'experimentació del que es conceptualitza com una dissociació de la personalitat i, de vegades, de trastorns físics. Aquesta dissociació, tanmateix, no és el fonament del trànsit, sinó el resultat del sistema de creences associat a aquests cultes. Així, el trànsit pren sentit i hom li confereix un *lloc* en l'escena del que és social. En conjunt, l'esdeveniment de la possessió

dins les societats humanes –en tot el planeta, en tots els temps– abraça a grans trets un principi comú: una o diverses entitats invisibles envaeixen el cos d'un ésser humà en el lapse de temps en què aquest es troba en estat de trànsit. En general –si bé n'hi ha excepcions– l'operació es realitza en termes rituals. El posseït adopta la conducta de l'esperit que el posseeix –d'aquí el terme català que defineix l'objecte de la possessió: *esperitat*– i aleshores l'esperit mateix parla per boca del posseït. El final del trànsit té lloc quan l'esperit abandona el cos del posseït, el qual, en la major part de tipus de possessió, afirma que no es recorda de res.

LES ENTITATS INVISIBLES

Una tipologització del trànsit que ha esdevingut clàssica en distingeix tres classes distintes: possessió espiritual, mediumitat espiritual i xamanisme (els casos de Verdaguer respondrien al primer apartat). En tots tres àmbits, les entitats invisibles poden ser viscudes per l'entorn social en qualitat de *benèfiques* o bé de *malèfiques*, o de qualsevol categoria compresa entre tots dos extrems (en el cas de la mediumitat es pot invocar un esperit *pur* i que se'n presenti un *d'impur*). En el primer apartat, dins el context cristianitzat, l'exorcisme manifesta una estratègia possible per part de l'entorn per expulsar l'entitat invasora del cos que ha posseït. S'ha d'atendre que qualsevol experiència social, pel simple fet de produir-se, és socialitzada a partir d'unes categories o d'unes altres, i que la possessió acaba sent un recurs a l'abast d'un conjunt humà a l'hora d'instrumentalitzar una conducta corporal determinada, és a dir, a l'hora d'instrumentalitzar una representació del món. De què parlen els esperitats de Verdaguer? D'una Església i d'una Europa literalment podrides: heus ací la clau del conflicte.

Com que l'Església catòlica del XIX sent un pànic terrible envers la capacitat de les persones de representar-se el món des d'altres marcs explicatius,

JACINT VERDAGUER VA ESCRIURE QUATRE TEXTOS D'EXORCISMES

Verdaguer esdevingué víctima d'acarnissament i la jerarquia li prohibí relacionar-se amb Déu mitjançant la missa i amb el dimoni mitjançant l'exorcisme. La paradoxa esclata a l'hora d'interpretar els textos verdaguerians, ja que, en qualitat de què els hem de llegir?: Responen al pensament del mossèn-escriptor? És la representació del dimoni qui parla? Són les paraules d'uns esperitats –dones, dones i dones– fent un paper com cal? Al capdavall, si se segueix la premissa central establerta per Émile Durkheim respecte que les manifestacions religioses revelen, abans de res, un sistema de nocions per mitjà de les quals les persones es representen la societat de què són membres i les relacions, obscures però íntimes, que man-

tenen amb ella, aleshores hom topa dins aquestes bellíssimes i desconsolades pàgines amb una afirmació de vida explosiva, fascinant, transcendent des de la vida quotidiana i l'assumpció de la fe cristiana. I hi topa, també, amb un rebuig frontal del món en els termes en què el món es dona: les crítiques contra l'Església catòlica i el vedell d'or són tan brutals com la injustícia que es cometé contra Verdaguer.

Aquests manuscrits d'exorcismes posen les coses on pertoca: l'autèntic drama verdaguerià rau en la societat. Els conflictes individuals prenen sentit a escala col·lectiva, per això el 1936 l'únic monument religiós que romangué dempeus enmig de la fúria iconoclasta fou el de Jacint Verdaguer. Ell fou encoratjat a reco-

llir "tot el que el món llança i totes aquelles persones que no troben entrada enlloc".

Tant se val si qui parla a través d'aquests manuscrits és Verdaguer, el dimoni, la Verge Maria o un sector de les classes subalternes catalanes: apel·lant al que és sobrenatural, la societat pren consciència de si mateixa i de la seva capacitat autotranscendent. De la lectura dels manuscrits l'Església en surt tan malparada que si Verdaguer hagués viscut uns segles enrere el funcionariat religiós li hauria aplicat la pena de foc, un eufemisme mesquí que designa pràctiques tan obscenes com cremar persones fins a la mort. "Ja no n'hi ha de dimonis a l'infern; tots som a la terra". No afirmaven això els gnòstics fa 1.500 anys, mentre la religió d'Estat de l'imperi esclavista romà els reprímia sense clemència? En realitat és això mateix el que mantienien els esperitistes que donaren suport a Verdaguer. Deien que no hi ha un infern al més enllà: l'infern és aquí, però també el cel és aquí, i depèn de la persona i la societat realitzar-se cap a una banda o l'altra. Malgrat l'aclaparadora presència de l'espiritisme entre els treballadors i menestrals catalans de la fi del XIX, Bada els ha esborrat del mapa socioreligiós sense argumentar-ho, concedint-los tres línies en les 140 pàgines de *l'Estudi introductor*. En canvi, tracta dels maçons a partir dels excel·lents estudis de Pere Sánchez, tot i que entre la maçoneria no s'esdevingués la pràctica de la possessió.

XARXES DE SIGNIFICACIONS

Verdaguer no suportà tanta infàmia, hipocresia i dolor. Com donar sentit a la vida i el món sota el vertigen i la incongruència? Per això, felicitem-nos que ja disposem de tres dels quatre manuscrits d'exorcismes que escrigué, la qual cosa obre les portes per estudiar en profunditat, d'una vegada, les xarxes de significacions i els sistemes de relacions que envoltaren dinàmicament l'univers social verdaguerià.